

Przyrodnicze tajemnice Zdjęcia Tomasz Ogródowczyk dolinę Noteci

Cenne siedliska...

Podróżniczek jest najbardziej barwnym słowikiem

Różnorodność siedlisk na niewielkim obszarze, bogaty świat awifauny, miejsca pierwotne i niezbadane... Idealne miejsce dla wszystkich tych, którzy nie widzieli i nie słyszeli jeszcze podróżniczka, dziwonii czy zielonki, nie mieli okazji podziwiać zlatujących na nocleg kluczy żurawi, a chcą spędzić czas w nietuzinkowy sposób, obcując z dziką przyrodą. To wszystko mogą nam zaoferować nadnoteckie torfianki.

Dolina Noteci znana jest miłośnikom przyrody przede wszystkim jako jeden z najważniejszych w Polsce szlaków migracji wielu gatunków roślin i zwierząt, a w szczególności ptaków. Jest korytarzem ekologicznym, łączącym ze sobą mokradła Europy Wschodniej i Zachodniej. Jest to też jeden z największych w Polsce obszarów zajmowanych przez torfowiska niskie, mimo prowadzonych tu od dziesięcioleci prac melioracyjnych. W przeszłości Dolinę Noteci porastały trudne do przebycia lasy łąkowe (podmokłe lasy liściaste), których pozostałości można tu jeszcze spotkać. Dziś teren ten jest w zdecydowanej większości użytkowany rolniczo. W krajobrazie dominują okresowo zalewane łąki kośne, pastwiska oraz pola. Całość poprzecinana jest gęstą siecią rowów melioracyjnych, dróg oraz rozległych łozowisk (zarośli wierzbowych).

Tak w dużym skrócie można opisać nadnotecki krajobraz, którego rozległy obszar z uwagi na wysokie walory przyrodnicze – zróżnicowane siedliska tworzące bardzo dobre warunki do życia dla wielu gatunków roślin i zwierząt – włączono do europejskiej sieci Natura 2000 (ostoje ptasie i siedliskowe).

Jeszcze do niedawna Noteci przypisywano miano zapomnianej doliny. Co prawda w czasie ubiegłego i obecnego wieku obszar ten był

obiektem badań naukowych i miejscem wycieczek przyrodniczych, jednak nigdy nie zaistniał w świadomości przyrodników tak bardzo, jak np. Warta czy Barycz. W dolinie Noteci nadal są miejsca, które widzieli dotychczas tylko nieliczni – trudno dostępne i tętniące życiem. Takie są właśnie torfianki, zajmujące obszar ponad trzech tysięcy hektarów, które powstały w czasie intensywnej eksploatacji torfu, głównie przed II wojną światową. Torf był cennym surowcem wykorzystywanym m.in. na potrzeby huty szkła (np. pod Dziembówkiem). Na tereny poeksploatacyjne, na drodze sukcesji, wkroczyły zarośla wierzbowo-olchowo-brzozowe. Wypełnione wodą doły potorfowe porosły **trzcina popolicą** (*Phragmites australis*), a także innymi roślinami słodkowodnymi. Całość uzupełniają półnaturalne i antropogeniczne (powstałe na skutek działalności człowieka) zbiorowiska łąkowe i pastwiskowe. Na łąkach można spotkać **kukułki**, bynajmniej jednak nie ptaki, lecz storczyki z rodzaju *Dactylorhiza*. Jeszcze w latach 20. XX wieku pod Dziembówkiem występowały zarośla **brzozy niskiej** (*Betula humilis*). Istotne znaczenie dla stosunków wodnych panujących na tym obszarze ma działalność **bobra europejskiego** (*Castor fiber*). Budowane przez niego tamy zatrzymują część wody odpływającej rowami melioracyjnymi, powodując miejscami, także na łąkach, podtopienia.

Niewysychające zbiorniki wodne stanowią idealne środowisko dla rozrodu płazów. Już w marcu do godów przystępuje tu **żaba trawna** (*Rana temporaria*), **żaba moczarowa** (*R. arvalis*) i **ropucha szara** (*Bufo bufo*). W kwietniu natomiast usłyszeć można **żabę wodną** (*R. esculenta*) i **jeziorkową** (*R. lessonae*). W majowe noce donośnie koncertują **rzekotki drzewne** (*Hyla arborea*) i **kumaki nizinne** (*Bombina bombina*).

Mozaika siedlisk tworzy dogodny warunki życia także dla ptaków. Pierwsze doniesienia na temat walorów ornitologicznych nadnoteckich torfianek pochodzą z pierwszej połowy ubiegłego wieku. Na terenie obecnej ostoji Natura 2000 „Nadnoteckie Łęgi”, w okolicach wsi Biała i Radolin, w latach 40. XX wieku znajdował się rezerwat ornitologiczny „Vogelfreistät-

Donośne koncerty żab jeziorkowych rozbrzmiewają głównie w kwietniowe noce

te in der Regeniederung”. W jego skład wchodziły dwa kompleksy torfianek, które istnieją do dzisiaj.

Nadnoteckie torfianki, a szczególnie te pod Białą i Radolinem koło Trzcianki, przypadły też do gustu przyrodnikom z Nadnoteckiego Koła PTOP „Salamandra”, którzy od ponad siedmiu lat prowadzą tam regularne i całoroczne obserwacje ptaków. Na ich podstawie oraz w oparciu o istniejące dane literaturowe wykazali oni, że obszar ten wykorzystywany jest w ciągu całego roku przez ponad 120 gatunków, z czego ok. 60 to gatunki gniazdujące. Torfianki, z uwagi na bagienny charakter siedlisk, są w dużej mierze niedostępne dla człowieka. Dlatego ci, którzy chcą dobrze poznać skład gatunkowy awifauny, muszą wyostrzyć słuch i w skupieniu łowić głosy ptaków dobiegające z trzcin i gęstych zarośli. Najlepszą porą do prowadzenia nasłuchu są majowe i czerwcowe wieczory oraz poranki.

Gdy nad torfianki i okoliczne łąki napływa wieczorna mgła, dziesiątki, a nierzadko i setki **żurawi** (*Grus grus*) zlatują na nocleg. Z widocznych tylko z lotu ptaka, niewielkich zbiorników wodnych i mokradeł, dają też o sobie znać trzy gatunki perkozów: **perkozek** (*Tachybaptus ruficollis*), **perkoz dwuczuby** (*Podiceps cristatus*) i **perkoz rdzawoszyi** (*P. griseogenus*), a także **bąk** (*Botaurus stellaris*), **wodnik** (*Rallus aquaticus*), **gęgawa** (*Anser anser*), **kropiatka** (*Porzana porzana*), rzadziej spotykana **zielonka** (*P. parva*), **kokoszka** (*Gallinula chloropus*) czy **łyska** (*Fulica atra*). Ponadto intensywnie odzywają

Ukrytego w gęstym trzcinowisku wodnika można zlokalizować głównie w okresie godowym, po głosie przypominającym kwik świni

się **kszyki** (*Gallinago gallinago*) i **czajki** (*Vanellus vanellus*). Na pływających wyspach **osoki aloesowatej** (*Stratiotes aloides*) do lęgów przystępują **rybitwy czarne** (*Cblidonias niger*), a w ich pobliżu także **cyranki** (*Anas querquedula*). Z miejsc gęsto porośniętych roślinnością zielną charakterystycznym „crex-crex” nawołują **derkacze**. Od zapisu fonetycznego ich głosu pochodzi nazwa łacińska gatunku.

Po zachodzie słońca nie sposób nie usłyszeć koncertu trzech słowiczych tenorów: **słowika szarego** (*Luscinia luscinia*), **słowika rdzawego** (*L. megarhynchos*) i mającego tu swoją ostoję **podróżniczka** (*L. svecica cyanecula*). Natomiast za dnia warto wyteńczyć słuch, aby usłyszeć melodyjny śpiew **dziwonii** (*Carpodacus erythrinus*). Trzeba jednak uważać, by nie pomylić jej głosu z podobnie brzmiącą **wilgą** (*Oriolus oriolus*). Wędrując po polnych drogach otaczających torfianki, możemy trafić na kołyszące się wśród wiotkich gałązek wierzby, kunsztowne gniazdo **remiza** (*Remiz pendulinus*), przypominające wełnianą rękawicę. Sam konstruktor tego lokum na pewno też odezwie

się w pobliżu wysokim i przeciągłym głosem zaniepokojenia. Trudno dostępny dla człowieka i niektórych drapieżników obszar torfianek stanowi też idealne miejsce do wyprowadzenia lęgów dla dwóch gatunków **blotniaków – stawowego** (*Circus aeruginosus*) i **łąkowego** (*C. pygargus*), które często rywalizują ze sobą o pokarm i terytorium.

Nadnoteckie torfianki odwiedzają też ptaki, które się tu nie gnieźdzą, a jedynie szukają pokarmu. Warto więc dobrze się rozejrzeć, bo może uda nam się wypatrzeć egzotycznie wyglądającego **dudka** (*Upupa epops*) czy majestatycznie szybujące ptaki drapieżne, takie jak: **kania czarna** (*Milvus migrans*), **kania ruda** (*M. milvus*), **bielik** (*Haliaeetus albicilla*), **orlik krzykliwy** (*Aquila pomarina*) i **rybołów** (*Pandion haliaetus*). O zmierzchu, przy odrobinie szczęścia, można zobaczyć polujące sowy, **pójdzkę** (*Athene noctua*) i **uszatkę** (*Asio otus*).

Nadnoteckie torfianki odgrywają też ogromną rolę dla ptaków jako miejsce odpoczynku i żerowania w okresie przelotów. Wczesną wiosną możemy tu obserwować wiele ciekawych

gatunków kaczek, jak **rożeńce** (*Anas acuta*), **plaskonosy** (*A. clypeata*), **głowienki** (*Aythya ferina*) oraz stada **gęsi zbożowych** (*Anser fabalis*) i **gęsi białoczelych** (*A. albifrons*).

A to wszystko zaledwie sto kilometrów od Poznania! Tak cenne miejsca potrzebują szczególnej troski i zainteresowania. Musimy zrobić wszystko, aby nie zniknęły z mapy Polski i naszej świadomości. Wydaje się, że ochrona tych obszarów w ramach europejskiej sieci Natura 2000 jest niewystarczająca. Wprowadzenie dopłat dla rolników spowodowało bardziej intensywne użytkowanie łąk (gł. regularne wykaszanie), powodując tym samym w wielu miejscach zanik cennych łożowisk, sąsiadujących z torfiankami. Ale to już jest temat na osobny artykuł...

Jakub Glapan

glapan@amu.edu.pl

Zakład Ekologii Behawioralnej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu
Nadnoteckie Koło PTOP „Salamandra”

Puchowa rękawica umocowana na końcu cienkiej gałązki i wystawiona na podmuchy wiatru to kunsztowne gniazdo remiza

Samiec cyranki w szacie godowej ma charakterystyczną szeroką białą brew

